

for eksempel Magnus Nilsson og Åsa Arping har tidligere tatt til orde for at tegneserier bør gjøres til gjenstand for arbeiderlitterære undersøkelser, og Annika Olson følger dette opp i den case-studien – vitalt skrevet – om Mats Jonssons tegneserier som avslutter boka.

Mot slutten av bokas innledning lister redaktørtrioen opp de syv forskningsantologiene Nordiskt nätverk för arbetarlitteraturforskning tidligere har gitt ut, og *Arbetarlitteratur bortom kanon* føyer seg fint inn i denne flotte rekken av bøker. Det står respekt av den forskningsinnsatsen som nettverket har bedrevet gjennom mange år, og redaktørene Agrell, Forssberg og Nilsson har all ære av årets utgivelse. Et lite hjertesukk til slutt: Må absolutt alle akademiske artikler la innledningene ende opp med formel av typen ”i denne artikkelen skal jeg først... og deretter drøfte...”. Når du leser et tjuetalls artikler med likelydende programerklæringer i strekk, blir det kjedsommelig. Hvilken lise var det ikke å komme til side 265 og Per-Olof Mattsons ”Novellens betydelse för mellankrigstidens autodidakter – Två exempel”. Der fremgår tekststrukturen klart og tydelig av teksten selv – helt uten overpedagogiske kommentarer om hvordan teksten er bygget opp. Forbilledlig!

Ole Karlsen

Litteratursociologi i nytt ljus,
red. Karl Berglund & Ann Steiner,
Uppsala: Avdelningen för litteratursociologi,
Uppsala universitet, 2024, 362 s.

<https://doi.org/10.54797/tfl.v55i1.55939>

I juni 2023 hölls konferensen ”Litteratursociologi i nytt ljus” i Uppsala. Konferensen samla de ett sextiotall forskare som under två dagar diskuterade litteratursociologins ställning, utveckling och framtida riktning i Norden. Totalt innehöll konferensen ett fyrtiotal presentationer om boken som föremål, barn- och ungdomslitteratur, bibliotek och litteraturförmedling, läsare och läsning, litteraturen i en digital tid, litteraturkritik och litteraturpolitik med mera. Konferen-

sens syfte var att initiera Nordiskt nätverk för litteratursociologisk forskning, förkortat NOLS. Sommaren 2025 hölls nätverkets andra konferens i Helsingfors, denna gång med temat "Litteratursamhällets förvandlingar".

Att skapa nätverk där forskare med gemensamma intressen samlas är ett tecken i tiden. Det harmonierar väl med den idé om nätverkssamhället som sociologen Manuel Castells lanserade i början av 2000-talet för att belysa den digitala medieutvecklingens konsekvenser. Ett framgångsrikt exempel är Nordiskt nätverk för arbetarlitteraturforskning, som sedan starten 2010 har arrangerat åtta internationella konferenser, vilka resulterat i sju forskningsantologier. Ett annat exempel är det nybildade Nätverket för litterära värden och värderingar, som höll sitt första symposium i Karlstad våren 2024. Flera av de presentationer som framfördes där har nu omarbetats till artiklar som publiceras i detta Tfl-nummer.

Även konferensen "Litteratursociologi i nytt ljus" resulterade, i enlighet med denna konferens- och publikationslogik, i en tryckt antologi med samma titel. Utöver en inledning av redaktörerna Karl Berglund och Ann Steiner samt en skriftlig återgivning av det inledningsanförande som den svenska litteratursociologins grand old man, Johan Svedjedal, höll på konferensen, innehåller antologin ett urval av de fyrtio paperpresentationerna, omstöpta till tretton kapitel sorterade under rubrikerna: "Samhälle", "Producent", "Mottagare", "Litteratur" och "Medium".

Rubrikerna speglar de noder i det litteratursociologiska pentagram som redaktörerna presenterar i sin inledning och som är en vidareutveckling av Wendy Griswolds så kallade "kulturdiamant", vilken lanserades på 1980-talet. Berglund och Steiner lyfter fram styrkorna med Griswolds modell men menar samtidigt att den förbiser en central aspekt av dagens litteratursociologiska forskning, nämligen dess intresse för mediets betydelse. Samtidigt framstår indelningen av antologibidragen under dessa rubriker som något tillrättalagd. Som läsare kan man fråga sig om ett mer fruktbart tillvägagångssätt hade varit att fokusera på relationerna och länkarna mellan noderna i det litteratursociologiska pentagrammet, snarare än noderna i sig själva – något som redaktörerna också framhåller som det verkligt eftersträfvansvärda ur ett litteratursociologiskt perspektiv. Med avseende på

sin disposition omsätter antologin således inte fullt ut de teoretiska grundantaganden som presenteras inledningsvis.

Inledningen präglas även av en spänning mellan en nyfikenhet på vad litteratursociologi är i början av 2020-talet och ett mer tillbakablickande förhållningssätt, där fältets ”stomme” (s. 20) vad gäller metoder och material slås fast. Berglund och Steiner pekar också ut tre områden som de anser är av ”särskild betydelse för litteratursociologin framöver” (s. 23). För det första betonas vikten av att utveckla den litteratursociologiska metodiken genom att integrera material och metoder från andra fält, såsom statistiska metoder från datavetenskap och digital humaniora. För det andra efterlyser de ett mer internationellt fokus och en tydligare ambition inom nordisk litteratursociologi att bryta det förhärskande nationella perspektivet, exempelvis genom komparativa studier av olika slag. Slutligen framhåller de betydelsen av att värna litteratursociologins nära koppling till det omgivande samhället, vilket tydligt svarar mot universitetets samverkansuppdrag.

Den inledningsvis formulerade, öppna och nyfikna frågan ”Vad är egentligen litteratursociologi 2024?” (s. 7), som vid första anblicken tycks vara en fråga som antologins samlade bidrag ska besvara, får således i hög grad sitt svar redan i inledningen. Här fastställs inte bara vad litteratursociologi varit och är, utan också vad den litteratursociologiska forskningen bör inrikta sig på i framtiden. En aspekt som däremot inte närmare diskuteras är vad som specifikt gör att de inkluderade bidragen anses spegla antologins titel. Kort sagt är det oklart vilket nytt ljus på litteratursociologin de förväntas kasta. Det framgår heller inte om redaktörerna har valt ut bidragen utifrån någon särskild urvalsprincip eller om innehållet snarare, vilket ofta är fallet i denna typ av konferensantologier, är resultatet av vilka som valt att skicka in sina bidrag.

Ser man då till antologins kapitel håller de sig till stor del inom den mer traditionella litteratursociologins ramar. Här återfinns exempelvis empiriskt orienterade studier av 1990-talets debatt om biblioteksdöden och dess koppling till diskussionen om folkbibliotekens roll och funktion vid 1900-talets början, liksom av hur Svensk Lärartidnings förlagsaktiebolag etablerade sig som en viktig aktör inom svensk barnboksutgivning kring sekelskiftet 1900. Därtill innehåller

antologin mer kvantitativt inriktade analyser som, med hjälp av statistiska metoder, kartlägger det samtida svenska förlagsfältets struktur eller undersöker urvalskriterier inom den svenska litteraturkritiken. Även om dessa sistnämnda studier bidrar till att systematisera centrala delar av det litterära fältet, tenderar de att stanna vid ett översiktligt plan och behandla frågeställningar vars svar till stor del redan förefaller givna.

Antologin innehåller även mer kvalitativt upplagda litteratursociologiska analyser av exempelvis bilderböcker och proggtexter, där fokus ligger på hur de speglar samhällets ideologiska föreställningar om moderskap respektive 1970-talets gröna våg. Till dessa sällar sig även Lisa Grahn och Jana Rüeggs tänkvärda analys av hur hem och vardagsliv gestaltas i 2000-talets kvinnliga influerarböcker, med särskilt fokus på hur dessa texter förhåller sig till och reproducerar de ideal kring heminredning och design som var rådande vid sekelskiftet 1900.

Det i mina ögon intressantaste kapitlet utgörs i detta sammanhang av Molly Uhlmann Lindbergs bokhistoriskt orienterade analys av diskussionen kring Print on Demand-teknologin i en av Televerkets (!) rapporter från 1998. Kapitlet ger ett värdefullt historiskt perspektiv på dagens ofta alarmistiska diskussion om egenutgivningens roll på den svenska bokmarknaden. Uhlmann Lindberg visar hur PoD-tekniken i slutet av 1990-talet lyftes fram som ett demokratiserande verktyg i flera bemärkelser. Å ena sidan ansågs den möjliggöra ett sätt för författarna att kringgå förlagen så att de själva kunde ta kontroll över distributionen av sina verk. Å andra sidan ansågs en av teknikens främsta fördelar vara att den kunde tillgängliggöra litteratur som bibliotek och bokhandel, av utrymmesmässiga och/eller ekonomiska skäl, inte kunde erbjuda. Kapitlet visar förtjänstfullt fram dessa positioner, men då analysen konsekvent är förankrad i 1990-talets diskussion, lämnas det samtidigt upp till läsaren att på egen hand dra paralleller och reflektera över dagens egenutgivningsdebatt.

Men trots att antologin mestadels rör sig längs vältrampade litteratursociologiska stigar, innehåller den också lovvärda ansatser att vidga och problematisera fältets perspektiv. Ett exempel är Kristina Malmios kapitel, där hon kritiskt granskar hur begreppet ”samhälle” ofta tas för givet i litteratursociologiska sammanhang. I linje med

Rita Felski lyfter Malmio fram Bruno Latours aktör-nätverksteori (ANT) som en teori som inte bara ligger nära det litteratursociologiska perspektivet, utan som också, genom sin platta ontologi – där samhället inte ses som en given struktur utan som något som ständigt uppstår och omformas – kan berika forskningen. För den som sedan tidigare är bekant med Felskis resonemang framstår dock detta framhållande av ANT inte i sig som särskilt nytt. Kanske är det däremot det för den mer inbitna litteratursociologen, som helst försjunkar i Bourdieus fältteorier.

Ett ANT-inspirerat förhållningssätt låter sig även skönjas i Sara Anderssons diskussion av det hon kallar ”spädbarnsläsning” (s. 167). Liksom Stefan Kjerkegaards kapitel om Brønderslev Forfatterskole utgår Andersson från en mer litteraturetnografisk ansats. I linje med Latours aktör-nätverksteori intar de båda myrans snarare än örnen position – de beger sig ut i den empiriska verkligheten och närmar sig frågor om läsning, litteratur och skrivande på ett mer förutsättningslöst sätt genom observationer, intervjuer och mer informella samtal. Genom sitt fokus på litteraturbruk undviker de också det struktur- och modelltänkande som traditionellt har präglat det litteratursociologiska fältet. Även Thor Magnus Tangerås kapitel ”Hvad er poesi?”, där han undersöker frågan genom två enkäter riktade till ”vanliga” läsare, knyter an till detta perspektiv. Problemet här är dock, liksom i de två kapitel som tillämpar statistiskt orienterade metoder, att de slutsatser som presenteras knappast framstår som särskilt nydanande.

Även Camilla Wallin Lämsås kapitel om fan fiction vittnar om en ambition att uppdatera och anpassa det inom litteratursociologin ofta åberopade paratextbegreppet till en digital kontext. Här uppstår dock det omvända problemet jämfört med de kapitel som har en mer empirisk slagsida – fokus blir bitvis alltför teoretiskt.

Sammanfattningsvis visar *Litteratursociologi i nytt ljus* upp en förhållandevis bred palett av metoder och angreppssätt inom dagens litteratursociologiska forskning. På så vis lever den upp till den förväntan om bredd som slås fast i baksidestexten. Det löfte om nya perspektiv och förhållningssätt som titeln rymmer infrias dock inte i samma utsträckning. Litteratursociologin 2024 framstår därmed som mer statisk än vad jag tror – och hoppas – att den i själva verket är.

Christian Lenemark